

Формувальне оцінювання навчальних досягнень учнів

Право учня на справедливе, неупереджене, об'єктивне, незалежне, недискримінаційне та добросчесне оцінювання результатів його навчання.

Що таке формувальне оцінювання, чому воно потрібне учням і які основні виклики

Ціннісні орієнтири НУШ, нові державні стандарти освіти вимагають нових підходів не лише до організації навчального процесу, але й до оцінювання навчальних досягнень учнів.

Державний стандарт початкової освіти, методичні рекомендації Міністерства освіти й науки України щодо оцінювання в початкових класах НУШ, Закон України “Про повну загальну середню освіту” визначають формувальне оцінювання серед основних різновидів оцінювання.

Отже, чому формувальне оцінювання все частіше з'являється у фокусі уваги освітян і чому його послідовне впровадження важливе для підвищення рівня навчальних досягнень учнів? Іншими словами, чому оцінка – це більше не про “батіг і пряник”?

ФОРМУВАЛЬНЕ – НЕФОРМАЛЬНЕ

Формувальне оцінювання – це оцінювання під час навчання і “для навчання” (англ. – “*assessment for learning*”). “Формувальне” (англ. – “*formative*”) – тому що, на відміну від підсумкового, має на меті формування (або форматування) навчального процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня задля більш ефективного формування необхідних знань, умінь та ставлень.

Водночас, значення слова “оцінювання” не обмежується виставленням оцінки. Це послідовна змістовна взаємодія між учнем, учителем і батьками щодо навчальних досягнень учня на підставі всім зрозумілих цілей і критеріїв.

Аби оцінювання стало формувальним, система прийомів, що вчитель застосовує під час навчання, має ґрунтуватися на певних ціннісних орієнтирах. Зокрема, для успішного застосування формувального оцінювання

навчальний процес має бути організований у такий спосіб, щоби спонукати кожного учня бути активним його учасником, а не пасивним “отримувачем” знань і оцінок. Має бути створена така атмосфера навчання, за якої учні не бояться “йти на ризик” – ставити запитання, робити помилки й показувати, чого вони ще не вміють або не знають.

Формувальне оцінювання як “оцінювання для навчання” складається з певних елементів, серед яких насамперед:

- вироблення зрозумілих учням цілей на певний період навчання;
- надання й отримання учнями конструктивного зворотного зв’язку щодо їхніх навчальних досягнень відповідно до визначених цілей;
- коригування вчителем навчального процесу відповідно до результатів і навчального поступу учнів.

Результат формувального оцінювання для учнів – усвідомлення ними відповідей на три важливі запитання:

1. яка моя ціль у вивченні цього предмета або курсу на цьому етапі навчання – які саме знання й уміння я маю опанувати і для чого, як саме вони будуть оцінюватися в підсумку?
2. де я зараз на шляху досягнення цієї цілі – що саме мені вдається добре, а над чим потрібно попрацювати?
3. яке в мене наступне завдання на цьому шляху?

Чи є формувальне оцінювання абсолютно новою концепцією для української педагогічної практики? Не зовсім.

Хоча термін раніше не був закріплений законодавчо, багато хто наголошують, що окремі прийоми вчителі застосовували давно. Прикладами таких прийомів можуть бути диференційовані завдання з орієнтацією на навчальні потреби учнів, техніки самооцінювання та взаємооцінювання, письмовий або усний зворотний зв’язок щодо індивідуальних успіхів і невдач тощо.

Цей факт є вдалим підґрунтям для подальшого розвитку та послідовного поширення практик формувального оцінювання з урахуванням напрацювань світової педагогічної спільноти.

Проте важливо враховувати й те, що формувальне оцінювання як стратегія підвищення рівня навчальних досягнень і покращення якості освіти – **це не про застосування того чи іншого окремого прийому або інструменту**. Формувальне оцінювання не може здійснюватися вибірково й не обмежується заповненням учителем тих чи інших форм. Ба більше, без постійного активного залучення учнів до оцінювання, за відсутності будь-якого із зазначених вище першочергових елементів, формувальне оцінювання може швидко перетворитися на формальне.

Формувальне оцінювання вимагає системності, має бути вбудоване в повсякденне шкільне життя. Це потребує новітніх підходів до організації навчального процесу й послідовної побудови нової культури оцінювання – у центрі яких учень / учениця та їхні індивідуальні потреби пізнання.

У ЧОМУ ЦІННІСТЬ ФОРМУВАЛЬНОГО ОЦІНЮВАННЯ

Формувальне оцінювання є однією з найефективніших досліджених стратегій підвищення рівня навчальних досягнень учнів за висновками міжнародних науковців та експертів, зокрема, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).

На системному рівні послідовне впровадження й застосування формувального оцінювання сприяє рівному доступу до якісної освіти, оскільки допомагає учням, незалежно від їхнього соціально-економічного статусу, досягати кращих результатів навчання. Цей різновид оцінювання розвиває в учнів уміння вчитися, а отже – сприяє реалізації ціннісного орієнтиру щодо навчання протягом життя. Учителі, які застосовують техніки формувального оцінювання, виявляються краще підготовленими до індивідуалізації навчання відповідно до потреб учнів.

Зворотний зв'язок – обмін інформацією між учнем і вчителем або між учнями щодо їхніх навчальних досягнень у межах визначених цілей і очікуваних результатів – має значний вплив на ефективність навчального процесу. Це доводять численні міжнародні наукові дослідження. За результатами аналізу британської організації Education Endowment Foundation

(EEF), учні, чие навчання супроводжується наданням і отриманням змістовного зворотного зв'язку, у середньому на 8 місяців випереджають у своєму навчальному поступі учнів, які такого зворотного зв'язку не отримують.

Крім того, формувальне оцінювання сприяє розвитку в учнів метакогнітивних навичок, тобто вміння планувати, регулювати, аналізувати власну навчальну діяльність, визначати причини труднощів та можливі шляхи їхнього подолання, що, зі свого боку, розвиває внутрішню мотивацію. Це стає можливим, зокрема, завдяки концентрації уваги на процесі та цілях навчання, орієнтації на результат, застосуванню технік самооцінювання і взаємооцінювання. За даними EEF, розвиток школярами метакогнітивних навичок і навичок саморегуляції дає їм можливість досягти результатів навчання, що в середньому на 7 місяців випереджають навчальний поступ інших учнів.

Отже, цінність формувального оцінювання в тому, що воно підвищує мотивацію, розвиває вміння вчитися та допомагає учням досягати кращих результатів навчання.

ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВІ ШЛЯХИ ДЛЯ ЇХ ПОДОЛАННЯ

Україна – не перша й не єдина країна, що стикається з труднощами під час впровадження формувального оцінювання. За результатами аналізу ОЕСР, основні виклики на шляху впровадження формувального оцінювання такі:

- необхідність досягнення балансу між практиками формувального оцінювання та “завжди видимими” результатами підсумкового оцінювання (в українському контексті – також поточного бального оцінювання) на системному рівні;
- низька якість інструментів підсумкового оцінювання або застосування інструментів підсумкового оцінювання, що не відповідають змісту навчальних програм;
- недостатня узгодженість між підходами до оцінювання навчальних досягнень учнів та моніторингу якості освіти.

Додатковий чинник тиску на систему оцінювання – складання відкритих рейтингів класів або шкіл на підставі обмежених даних підсумкового

оцінювання, як-то середній бал чи результати зовнішнього незалежного оцінювання.

Серед можливих шляхів попередження або подолання зазначених викликів з огляду на міжнародний досвід експерти ОЕСР зазначають:

- послідовне поширення практик формувального оцінювання з одночасним використанням результатів підсумкового оцінювання з формувальною метою – тобто для надання й отримання зворотного зв'язку щодо успіху та рівня складності завдань, визначення подальших навчальних цілей і коригування навчання з орієнтацією на виявлені потреби учнів; і
- формування загальної культури оцінювання та впровадження внутрішнього моніторингу якості освітніх послуг на рівні шкіл.

Ці кроки можуть допомогти знизити рівень напруження щодо оцінювання та створити умови для зміщення фокусу уваги учасників навчального процесу з “підготовки до тестів” на оцінювання заради більш якісного навчання.

Формувальне оцінювання, й особливо надання ефективного зворотного зв'язку, потребують розвитку відповідних навичок в усіх учасників навчального процесу. Деякі науковці та вчителі-практики наголошують, що якісний зворотний зв'язок починається з адміністрації школи. Саме адміністрація як “головний учень” спільноти має демонструвати готовність отримувати зворотний зв'язок, уміння реагувати на нього та власним прикладом моделювати надання якісного зворотного зв'язку під час роботи, що допомагає всім учасникам шкільної спільноти ставати краще.

Тішить, що перші кроки на системному рівні в цьому напрямі вже зроблені. Державна служба якості освіти України визначила принципи формування внутрішньої системи забезпечення якості освіти в школі. Серед них, зокрема, задіяння всіх працівників для досягнення цілей школи, зорієнтованість на поліпшення показників освітнього процесу, дитиноцентризм, постійне вдосконалення, гнучкість і адаптивність.

Підсумовуючи інформацію про сутність та переваги формувального оцінювання, а також уже зроблені кроки та виклики для його подальшого впровадження, можу сказати, що висновок очевидний. Основне питання щодо впровадження формувального оцінювання в Україні – це наразі не питання

“бути чи не бути?”, а питання “як саме?”. Від відповіді на нього буде залежати, якою мірою українські школярі отримають шанс на оцінювання для навчання, підвищення рівня навчальних досягнень та доступ до більш якісної освіти на заміну “батого і пряника”.

Формувальне оцінювання особистісного розвитку учня, прогресу учнів у навчанні та навчальних досягнень, сформованості ключових компетентностей школярів.

Нова українська школа відрізняється від традиційної не лише організацією освітнього процесу. Змінилися також вимоги до знань, навичок та компетенцій школярів, підходи до оцінювання навчальних досягнень. І саме щодо останніх виникає багато запитань. Як правильно організувати та провести оцінювання навчальних досягнень школярів?

Вимоги до організації освітнього процесу визначені законодавчими та нормативними документами. Вони регламентують будь-який напрям діяльності педагогічного колективу, а дотримуватися їх мають усі учасники освітнього процесу. Рекомендації щодо оцінювання результатів навчання учнів 1-4 класів ЗЗСО затверджені наказом Міністерства освіти і науки України від 13.07.2021 №813.

На підставі загальних засад кожна школа може розробити власні правила та процедури оцінювання, які схвалюються на засіданні педагогічної ради. У правилах потрібно визначити конкретні цілі, завдання та зазначити ключові моменти:

- що оцінюємо?
- коли оцінюємо?
- хто оцінює?
- як оцінювати?

Правила оцінювання мають забезпечувати академічну свободу вчителя, включати планування тристоронніх зустрічей та індивідуальну роботу зі школярами.

Оцінювання школярів

Оцінювання – це багатоцільовий процес встановлення рівня навчальних досягнень школярів відповідно до вимог навчальних програм, який включає широкий спектр функцій: формувальну, діагностувальну, мотиваційно-стимулювальну, розвивальну, орієнтувальну, коригувальну, прогностичну, констатувальну та, звісно, виховну.

Для оцінювання учнів початкової школи використовуються два типи оцінки:

- вербальна (особистісні надбання) – оцінювальне судження;
- рівнева – оцінювальне судження із зазначенням рівня результату (початковий (П); середній (С); достатній (Д); високий (В)).

Також використовуються самооцінювання, взаємооцінювання й ухвалення рішень щодо подальшої навчальної діяльності.

Нормативними документами визначено два різновиди результатів навчання, які можна виражати як усно, так і письмово: об'єктивні та особистісні.

Об'єктивні результати, тобто знання про предмети та явища навколишнього світу, взаємозв'язки й відношення між ними, вміння та навички оперувати знаннями, вміння застосовувати набутий досвід навчальних дій, досвід творчої діяльності. Усі ці вимоги відображено в обов'язкових/очікуваних результатах навчання, визначених в освітній програмі. Об'єктивні результати навчання у 1–2 класах оцінюються вербально, а у 2–4 класах – вербальною або рівневою оцінкою (як саме – остаточно визначає педрада).

До особистісних надбань входять активність, ініціативність, старанність, наполегливість, комунікабельність, здатність співпрацювати, самостійність, відповідальність та ціннісні ставлення. Особистісні надбання учнів початкової школи оцінюються вербальною оцінкою.

Формувальне оцінювання

Формувальне оцінювання є не лише результатом навчання, а й стимулом для подальших досягнень. Його мета – формування (або форматування) освітнього процесу з урахуванням навчальних потреб кожного учня.

Унікальними особливостями формувального оцінювання є:

- безперервність (починається з перших днів навчання у школі та триває постійно);
- спрямованість на з'ясування індивідуальних проблем в опануванні учнем матеріалу та на запобігання утруднень на подальших етапах навчання;
- постійне спостереження за динамікою розвитку особистісних якостей учня, рівня сформованості навчальних дій, що співвідносяться з очікуваними результатами;
- формування впевненості щодо власних можливостей та навичок школярів;
- рівноправний діалог між учнем та вчителем;
- самооцінювання дитиною своєї роботи (або взаємооцінювання результатів навчання учнями);
- озвучення оцінювального судження вчителя після висловлення учнем своєї думки;
- аналіз навчального поступу дитини та планування диференційованої, індивідуальної роботи щодо подолання виявлених і попередження можливих утруднень. Це можна робити за допомогою перевірки всіх письмових робіт школярів.

Діагностувальні роботи

Діагностувальні роботи є різновидом формувального оцінювання. Вони можуть бути усними, письмовими чи практичними. Також можна спробувати завдання, що передбачають роботу із електронними освітніми ресурсами.

Кількість та періодичність діагностувальних робіт має бути дидактично обґрунтованою. До того ж вона визначається ще під час складання календарно-тематичного плану. Зазвичай їх планують через кожні 16–20 навчальних годин. Але не можна проводити більше однієї діагностувальної роботи на день! Види робіт можна комбінувати та використовувати в освітніх галузях:

1. Мовно-літературній (мова навчання): 1–4 кл. – читання вголос, списування; 2–4 кл. – аудіювання, читання напам'ять, робота з літературним твором/медіатекстом, діалог (усно/письмово), усний переказ, усний твір, диктант, робота з мовними одиницями; 3–4 кл. – читання мовчки, письмовий переказ; 4 кл. – письмовий твір.

2. Мовно-літературній (мова вивчення): 1–4 кл. – аудіювання та говоріння; 2–4 кл. – читання та письмо.
3. Математичній: комбіновані тестові завдання закритого й відкритого типів, завдання на виявлення стану сформованості навичок читання, запису й порівняння чисел, обчислювальних навичок, навичок читання й запису математичних виразів/рівностей/нерівностей, розв’язування рівнянь, уміння розв’язувати задачі, розпізнавання та побудова геометричних фігур, оперування величинами тощо. Також можна проводити діагностувальні роботи для перевірки одного з результатів навчання (обчислювальних навичок, уміння розв’язувати задачі, навичок усних обчислень тощо).
4. Інтегрованих курсах, які охоплюють природничу, соціальну та здоров’язбережувальну, громадянську й історичну освітні галузі: тестові завдання закритого та відкритого типів, практичні роботи з мапами, приладами, моделями, графічні роботи (малюнки, схеми тощо).

Також у 3–4 класах можуть проводитися комплексні діагностувальні роботи, зміст яких охоплює декілька освітніх галузей (мовно-літературну, математичну та природничу). Діагностувальні роботи з технологічної, інформатичної, мистецької та фізкультурної освітніх галузей та з курсів за вибором зазвичай не проводять.

Зверніть увагу: якщо школяр був відсутній у школі в день проведення діагностувальної роботи, то в інший день він її не пише.

Як оцінювати діагностувальні роботи

Результатами оцінювання діагностувальних робіт є оцінювальні судження щодо сформованості кожного результату навчання. Оскільки робота може містити завдання різних рівнів, рекомендовано співвідносити характеристику результату навчання з Орієнтовною рамкою оцінювання з урахуванням видів діяльності. Оцінювальні судження фіксуються в зошитах для діагностувальних робіт або на аркушах із роботами. Проте рівень результату навчання учня не визначається.

Для того, аби надати зворотній зв’язок щодо прогресу школярів та усунути утруднення після діагностувальної роботи, потрібно провести урок. Залежно

від кількості виявлених типових утруднень, цю роботу можна організувати фронтально під керівництвом учителя, групами чи індивідуально.

Алгоритм діяльності вчителя під час організації формувального оцінювання.

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання можна представити у вигляді такої послідовності дій: Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей. Створення ефективного зворотного зв'язку. ... Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Алгоритм діяльності вчителя щодо організації формувального оцінювання

1. Формулювання об'єктивних і зрозумілих для учнів навчальних цілей.

Вчитель спільно з учнями розробляє й обговорює цілі уроку. Ціль має бути вимірною, щоб через оцінювання виміряти на якому рівні вона досягнута.

Створення ефективного зворотнього зв'язку, який має бути зрозумілим і чітким, доброзичливим та своєчасним.

2. Забезпечення активної участі учнів у процесі пізнання.

Для того щоб учень користувався отриманими знаннями він має їх вміти застосовувати, перетворювати, розширювати, доповнювати, знаходити нові зв'язки і співвідношення тощо. Це забезпечується використанням різноманітних прийомів, форм і методів роботи з навчальним матеріалом.

3. Ознайомлення учнів із критеріями оцінювання.

Обговорення з учнями критеріїв оцінювання робить процес оцінювання прозорим і зрозумілим для всіх суб'єктів освітнього процесу, та сприяє позитивному ставленню до самого процесу. Критерії оцінювання, розроблені для поточного оцінювання мають описувати те, що заявлено в навчальних цілях. Учні слід ознайомити із ними до початку виконання завдання. Чим конкретніше сформульовані критерії оцінювання, тим зрозумілішою для учнів є діяльність щодо успішного виконання завдання.

4. Забезпечення можливості й уміння учнів аналізувати власну діяльність (рефлексія).

У процесі навчання першокласників важливе значення має становлення елементів рефлексії, спрямованих на спостереження своїх дій та дій однокласників, осмислення своїх суджень, дій, учинків з огляду на їх відповідність меті діяльності, оскільки початкові навички рефлексії як особистісного новоутворення у повному обсязі мають сформуватися тільки наприкінці молодшого шкільного віку.

Слід зазначити, що здатність до персональної (автономної) рефлексії у дітей 6-7 років є достатньо обмеженою, але можливості для її розвитку актуалізуються під час роботи в групі. Спонукають до рефлексії запитання: «Що нового дізнався на уроці?», «Що привернуло твою увагу?», «Що нового у спілкуванні?», «Що тебе найбільше схвилювало (що нового в емоціях)?». При цьому треба уникати запитань «Що сподобалось?», «Що не сподобалось?» без попередньої операціоналізації цього узагальнення.

5. Корегування спільно з учнями підходів до навчання з урахуванням результатів оцінювання.

Формувальне оцінювання дає можливість вчителю відстежити процес поступу учня до навчальних цілей, корегування освітнього процесу на ранніх етапах, а учневі – усвідомлення відповідальності за самоосвіту.

Формувальне оцінювання можна забезпечити використанням мовного портфоліо, основна суть якого полягає в тому, щоб показати все, на що здібні учні. Через твердження «Я знаю», «Я вмю» акцентуються навчальні досягнення учнів, розвивається здатність до самооцінювання, поступово збільшується відповідальність за власне навчання.

Під час організації навчання взагалі і оцінювання в 1 класі зокрема, важливо створювати для учнів ситуацію успіху. Навіть невеличке досягнення надихає дітей. А вчитель, звичайно, завжди може знайти можливість запропонувати таку ситуацію, дати таке завдання, щоб навіть найслабший учень міг вирізнитися з кращого боку; дуже важливо похвалою відмітити навіть ледь помітне просування уперед: «Добре! Твоя буква А зараз набагато краща».

Діти дуже чутливі до оцінювання їх дорослими. Молодші школярі мають характерну особливість сприймати оцінку за виконання якогось завдання як оцінювання себе, а тому негативну оцінку вони розуміють як вияв негативного ставлення до себе з боку вчителя.

Враховуючи цю вікову особливість, а також важливу роль початкової школи як «стартового майданчика» для того, щоб задати правильну «траєкторію польоту» не тільки у навчальній діяльності, а й в особистісному розвитку, вчителю слід використовувати формувальне оцінювання, яке на етапі 1 класу має включати обов'язкових два компоненти:

- 1) доброзичливе ставлення до учня як до особистості;
- 2) позитивне ставлення до зусиль учня, спрямованих на розв'язання задачі (навіть якщо ці зусилля не дали позитивного результату).

Оцінювання навчальних досягнень (узагальнююче або підсумкове оцінювання)

Підсумкове оцінювання (evaluation) має на меті оцінити якість.

На певному етапі узагальнююче оцінювання забезпечує підбиття підсумків щодо набутих знань та навичок. Його основна функція – інформувати учнів та батьків про рівень виконання роботи учнем. Оцінювання може служити основою підтримки, орієнтованої на досягнення мети.

Такий вид оцінювання здійснюється шляхом спостереження і моніторингу після завершення довготривалого послідовного етапу навчання та інформує про ступінь досягнення учнями різних цілей.

Перспективне оцінювання

Цей тип оцінювання передбачає прогнозування майбутнього розвитку учня. На різних етапах навчання у школі всі, хто залучений до процесу навчання (учні, вчителі, батьки, шкільні психологи, адміністрація), дають рекомендації учневі щодо продовження його навчання в школі. Перспективне оцінювання поєднує основні аспекти оцінювання навчального процесу та оцінювання навчальних досягнень, які в поєднанні прогнозують майбутні перспективи учня.

Стандартизований підхід

Визначають три основні стандартні підходи до оцінювання учнів: за індивідуальними критеріями (досягнення учня порівнюються з його попередніми); за цільовими критеріями (досягнення учня розглядаються через призму визначеної навчальної цілі); за соціальними критеріями

(досягнення учня порівнюються з досягненнями інших учнів у межах того ж класу або тієї ж вікової групи).

Індивідуальний критерій. Використання індивідуального критерію для оцінювання означає порівняння зміни результатів індивіда (у чому різниця між досягненням учня минулого місяця і тепер? Чи отримані результати мають тимчасовий характер?). Перевагу цьому критерію як інструменту оцінювання передусім надають в початковій школі. Результати учня фіксуються протягом певного періоду, що дає можливість проаналізувати досягнення учня, а також те, яким чином вони змінилися. **Увага!** Ці досягнення не порівнюються з досягненнями інших учнів. У центр уваги ставиться індивідуальний прогрес.

Такий вид оцінювання здійснюється при неформальному навчанні в позашкільний час, де учень самостійно оцінює власну компетентність.

Цільовий критерій. Академічні досягнення порівнюються з навчальною метою. Індивідуальні досягнення в навчанні – з реально досяжною метою. Такий критерій оцінювання базується на визначенні ступеня досягнення цілі, що була визначена як кінцева. Тести, що спираються на певні критерії, мають чітко визначені цілі. Вони вимірюють досягнення відповідно до певних характеристик, визначених учителем. Це означає, що вчитель повинен встановити і представити цілі, які мають досягнути учні. Тому досягнення окремого учня не будуть порівнюватися із досягненнями інших. **Якщо хочемо підвищити самооцінку учня та його власну репутацію, маємо керуватись цільовим критерієм в оцінюванні.**

Соціальний критерій. Використовуючи цей критерій як вимір, та з огляду на соціальні умови, в яких проходить навчання в школі, можна отримати необхідну інформацію про компетентність учня в порівнянні з іншими.

Водночас визначення рівня володіння компетентностями з порівняльної соціальної точки зору досить сильно впливає на самооцінку учнів.

Поточне оцінювання

Поточне оцінювання в контексті класних занять може дати чітку, об'єктивну й розгорнуту картину дитячих здібностей та поступу.

Головною метою поточного оцінювання є спостереження за поступом дитини й точна градація учнівського рівня, а також визначення дітей з особливими

потребами, які можуть потребувати додаткової підтримки або втручання. Відповідне оцінювання має забезпечити активний зв'язок між викладацькими методами, предметом навчання і змістом вивченого.

Автентичне оцінювання

Відбувається постійно в контексті значеннєвого розвивального середовища. Воно відображає реальний цінний навчальний досвід, який можна фіксувати через спостереження, ситуативні записи, щоденники, приклади дитячих робіт, збори, портфоліо тощо. Автентичне оцінювання є стимулюючим і для самого учня. Воно відбувається під час процесу навчання, оскільки є першорядним чинником учнівського зростання.

При оцінюванні учнів учитель має дотримуватися таких основних положень:

- Оцінювання має бути засобом підтримки: допомагати особистості у визначенні власної позиції, давати поради щодо подальшої роботи, підвищувати самооцінку та самоповагу учнів.
- Оцінювання повинне допомагати учням у визначенні власних можливостей.
- Оцінювання має бути прозорим: учні повинні знати його основні критерії, зміст і цілі. Знання мають оцінюватись інакше, ніж компетентності та навички.
- Учителеві при оцінюванні необхідно пам'ятати про функцію виділення, яку вони здійснюють при виставленні оцінки. Не сумарна оцінка, а співбесіда та звіт про навчальні досягнення мають стати перспективними методами та інструментами оцінювання.
- Тести повинні бути розроблені таким чином, щоб вони перевіряли ступінь наближення до поставленої мети (тести також надають інформацію про якість викладання).

Ситуативні рекомендації

Ситуації	Рекомендації
Як оцінювати за великою кількістю видів	Скласти контрольний список певних навичок, що мають бути оцінені. Ці списки використовуються як критерії, щоб оцінювати оволодіння кожним учнем тієї чи іншої навички. Він може містити типи запитань, які ставлять

діяльності учнів на уроці	учні (високий чи низький рівень), чи наводить учень докази своїх тверджень, або як учень відповідає на запитання іншого учня
Як оцінювати окремих учнів, коли вони працюють у групах	Вибрати одного учня та спостерігати за ним упродовж певного часу, згодом, переключаючи увагу на іншого учня. Під час спостереження за учнем є змога оцінити його внесок у роботу групи.
Як визначити внесок кожного з учнів, коли вони працюють в групах	Варіантом вирішення є підготовка схеми, накресленої відповідно до того, як учні сидять в групах. У ній робиться запис напроти кожного учня у випадку, коли окремий учень щось робить. Це можна використати в поєднанні з перевірним листом, який був описаний раніше. Коли всі члени групи оцінені адекватно, можна переходити до іншої групи.
Як оцінювати знання змісту уроку	Скласти перелік або схему, на яких представлені елементи знань, що мають бути засвоєні на уроці. У міру того, як учні використовують знання під час обговорення, презентацій, виконання завдань, учитель помічає для себе ступінь використання інформації окремими учнями. Це дозволяє здійснити глибшу оцінку вивченого, ніж тестування пам'яті. Цей стиль оцінювання дозволяє побачити, чи вміє учень застосовувати свої знання.
Оцінювання після вправи (завдання)	Оскільки одним зі шляхів заохочення й оцінки вивченого є надання учням можливості відобразити власний досвід, можна попросити учнів записати у вільному стилі їхні думки про вправу (наприклад, про алгоритм виконання вправи, найбільш ефективні прийоми, використані в ній, змістовну інформацію, найбільш важливу для даної вправи, нові для учнів питання, які йшли врозріз із особистими переконаннями тощо).
Самооцінювання та взаємооцінювання між учнями	Учні можуть використовувати критерії та перевірні листи для оцінювання свого власного сприйняття роботи. Учні, які працюють у групах, можуть оцінювати презентації один одного в групі.

Розробка критеріїв

Оцінювання навчального поступу розпочинається з перших днів навчання дитини у школі і триває постійно. Невід'ємною частиною процесу

оцінювання є формування здатності учнів самостійно оцінювати власний поступ.

Для розробки критеріїв, з метою оцінювання роботи учнів, необхідно спочатку визначити, які з них дають можливість описати роботу як позитивну з позиції поступу. Завдання цих критеріїв не просто вимагати, щоб учні надали правильну відповідь на запитання, а в тому, щоб намітити, якого роду аргументацію мають вибудувати учні й як вони мають її донести. Ці критерії треба чітко та докладно пояснити учням. Корисно показати їм приклади робіт, які відповідають цим критеріям. Такі критерії стають дієвим інструментом навчання. Якщо учні знають, що важливо і що від них очікується, вони будуть більш ефективно слухати вказівки вчителя та намагатися зрозуміти потрібну їм інформацію, краще ставити запитання, які допоможуть їм зробити навчання більш значущим для них особисто.

Загальні критерії для учнів (орієнтовні)

- Учень не тільки дає відповіді, а й наводить аргументи для підкріплення своїх відповідей на запитання більш високого рівня.
- Учень ставить запитання більш високого рівня своїм одноліткам і вчителю.
- Учень створює власні навчальні продукти в усній та письмовій формах (презентації, есе, письмові нотатки для відповідей, індивідуальні записи, зроблені як звіти після завершення роботи, узагальнююче опитування).
- Учень демонструє ініціативу, мотивацію та навчання як у класі, так і за його межами, ставлячи запитання й ініціюючи дії, які виходять за рамки уроку.
 - Учень демонструє впевненість у собі в процесі навчання, ставлячи запитання, аналізуючи, висловлюючи ідеї, позиції та думки, точку зору, які відрізняються від того, що кажуть його однолітки та вчитель.
 - Учень розуміє, аналізує та синтезує інформацію.
- Учень робить висновки, основані на інформації, отриманій у ході спостережень, вимірювань і експериментів.

Спрощення процесу оцінювання

1. Перед уроком складається перевірний лист із визначеними критеріями, основаними на цілях і завданнях уроку. Оцінка є найбільш надійною та валідною, коли вчитель чітко ставить цілі та визначає завдання уроку так,

щоб це було зрозуміло для учнів, батьків, шкільної адміністрації та, коли вона має вимірники.

2. Для того, щоб розробити вимірники для оцінювання учнівської роботи, учитель спочатку визначає критерії, які описують якісну роботу із завданням. Критерії не встановлюють, що учні повинні дати правильну відповідь на запитання, а описують тип розуміння й комунікації, якому учні мають слідувати. Коли критерії та перевірні листи вже розроблені, необхідно виділити час для того, щоб пояснити їх учням. Учні можуть самостійно розробляти перевірні листи відповідно до визначених критеріїв або під керівництвом вчителя.

3. Якщо треба оцінити окремих учнів, можуть бути використані перевірні листи, які містять прізвище учнів, дату спостереження і тему уроку.

4. Для кожного уроку, на якому використовується групова робота, треба заздалегідь вибрати групу чи окремих учнів, робота яких буде оцінюватись. Це дозволить планувати, хто з учнів буде опитаний і які його навички можуть бути оцінені в певний день.

Загальні критерії для вчителів (орієнтовні)

Орієнтирами для спостереження та оцінювання є загальні та конкретні очікувані результати, які необхідні для організації спостереження за навчальним поступом учня/ учениці; індивідуального обговорення навчального поступу учнів з батьками або особами, що їх замінюють.

Клімат навчання

- Учитель забезпечує проведення занять, орієнтованих на учнів, яких цінують як індивідів та особистостей (підтримує різноманітні інтерпретації предмета обговорення, підтримує учнів у висловленні, ідеях, думках).

- Створене вчителем середовище на уроці, відповідає оптимальному змісту, принципам, активній навчальній діяльності та груповим методам (пристосовує умови класної кімнати до потреб уроку та спрямовує ефективну групову діяльність учнів, гарантує, що роботи учнів будуть показані в навчальному середовищі).

- Учитель ефективно викладає матеріал відповідно до державної навчальної програми (намагається подати зміст програми більше ніж одним способом, щоб гарантувати навчання учнів на рівні його розуміння).
- Учитель інтегрує в заняття (у ході викладання матеріалу за обов'язковою чинною навчальною програмою) важливі у майбутньому наскрізні теми, пов'язані з такими питаннями, як захист навколишнього середовища, права дитини, громадянська позиція тощо (порушує комплексні питання під час загально класних обговорень, дає учням можливість висловити їхні думки з комплексних питань у письмовому й усному вигляді).

Планування та викладання

- Учитель розробляє інструкції та планує проведення активного навчання (використовує методи активного навчання, застосовує поєднання фронтальної, групової, парної та індивідуальної роботи, планує час відповідно до особливостей уроку та потреб учнів).
 - Учитель використовує питання, які змушують дітей думати, сприяти мисленню більш високого рівня.
- Учитель використовує запитання для осмислення та залучення учнів до високого рівня мислення (ставить запитання, що активізують мислення, підтримує учнів у висловленні, ідеях і думках).

Оцінювання

- Учитель розробляє процедуру оцінювання, яка націлена на оцінку засвоєння змісту навчальної програми та мислення більш високо рівня. Результати оцінювання використовуються у процесі викладання для того, щоб сприяти більш ефективному навчанню учнів.

Спостереження/документація

У процесі організації контрольної-оцінювальної діяльності необхідно враховувати **спостереження за навчальним поступом учнів**.

Ця форма оцінювання ефективна для визначення того, що і як вивчила дитина. Під час щоденних занять, об'єктивно спостерігаючи за дитиною і записуючи свої спостереження, можна зібрати велику кількість обґрунтованої та надійної інформації. Ця інформація забезпечує підґрунтя для висновків про стан й успіхи дитини та викладацькі підходи. Учитель постійно здійснює

спостереження. Спостереження деколи бувають неформальними та не передбачають записування, а деколи спостереження ведуться з певною метою.

Неформальне й формальне спостереження спільно дають точне бачення дитячих можливостей та навичок.

Існує багато методів запису спостережень:

- записи життєвих епізодів;
- списки перевірки;
- переліки;
- фотографії та відео/аудіо записи.

Записи життєвих епізодів

Ці записи складають об'єктивний опис спостереження. Час від часу вчитель переглядає записи, аби зробити висновок про поступ дитини.

Наприклад:

Ім'я: Дата: Епізод:	Ім'я: Дата: Епізод:	Ім'я: Дата: Епізод:
Ім'я: Дата: Епізод:	Ім'я: Дата: Епізод:	Ім'я: Дата: Епізод:

Списки перевірки й облікові картки

Це прості та ефективні способи запису спостережень. В них визначаються конкретні типи поведінки, на яку варто звернути увагу. Вони є корисними і часто вживаними способами моніторингу дитячого поступу. Як правило, списки розвитку містять навички в тому порядку, як вони зазначені в програмі.

Наприклад: Список перевірки з читання

Критерії	Постійно	Інколи	Рідко
Учневі подобається читати			
Учень орієнтується у книзі			
Учень впевнено читає			

Учень має улюблені книжки			
Учень передбачає розвиток сюжету			
Учень ставить запитання, аби краще зрозуміти			
Учень обговорює свої думки з приводу прочитаного тощо			

Фотографії та відео/аудіо записи (з дозволу батьків). Вони є конкретними свідченнями дитячої поведінки.

Інструменти здійснення формувального оцінювання.

15 способів здійснити формувальне оцінювання на уроці

В педагогіці існує поняття **формувального та підсумкового оцінювання**, причому **формувальне оцінювання дозволяє оцінити і скоригувати процес навчання**, а **підсумкове – результат навчання**. Підсумкове оцінювання проводиться наприкінці навчання, найчастіше, у вигляді тесту або контрольної роботи. Формувальне оцінювання здійснюється в процесі навчання, і необхідне для того, щоб з'ясувати, чи успішно учні справляються, а також визначити, як необхідно будувати процес навчання в подальшому.

Пропонуємо вам 15 способів, які дозволяють здійснити формувальне оцінювання, і які однаково добре спрацюють з учнями різної вікової категорії.

1. Шкала.

Напишіть 3-5 тверджень, які не є ні правильними, ні помилковими, і попросіть оцінити їх за шкалою від 1 до 5, де 1 – не згоден, 5 – повністю згоден. Якщо учні працюють в парах, попросіть їх порівняти і обговорити результати.

2. Картки.

Після вивчення нової теми роздайте учням невеликі щільні картки. Попросіть їх з одного боку написати, що вони зрозуміли (основну думку, 2-3 пропозиції), з іншого – що залишилося незрозумілим. Зберіть картки і проаналізуйте відповіді. За певних умов картки можна не підписувати.

3. Спостереження за роботою в групах і парах.

Спостерігайте за роботою учнів в групах і парах, складіть список найпопулярніших помилок і труднощів, обговоріть їх в кінці заняття з усім класом.

4. Самооцінювання.

Попросіть учнів самим оцінити, наскільки добре вони засвоїли матеріал. Ви можете провести усне опитування, попросити написати відповідь на

спеціальних картках, або запропонувати учням оцінити свої успіхи за шкалою від 1 до 5.

Молодші школярі можуть намалювати на великому аркуші веселий чи сумний смайлик, і підняти над головою лист з малюнком.

5. Вихідний квиток.

Після вивчення нового матеріалу ви задаєте кілька питань по темі, пропонуючи на вибір кілька правильних відповідей. Учні можуть відповідати за допомогою карток з номерами (піднімають картку з номером 1, якщо правильний перший варіант, картку з номером 2, якщо правильний другий варіант, і так далі). Ті, хто відповів правильно на питання, пересідають в кінець класу, і виконують наступне завдання. Ті, хто відповів неправильно, сідають ближче до вас. Після чого ви пояснюєте їм складні моменти, і знову задаєте питання. Ті, хто відповів правильно – пересідають в кінець класу. Решта пересуваються ближче до вас, і так далі, поки все не засвоять тему.

6. Тест.

Тест можна провести як «паперовий», так і онлайн, комбінуючи питання різних типів.

7. Сигнали руками.

Домовтеся про умовні сигнали. Наприклад, учні піднімають великі пальці вгору, якщо добре зрозуміли тему, опускають великі пальці вниз, якщо не зрозуміли, махають руками, якщо, в принципі, все зрозуміло, але залишилися невеликі питання.

8. Різнокольорові картки.

В якості альтернативи сигналів руками можна використовувати різнокольорові картки. Наприклад, червона картка може означати, що учні не зрозуміли матеріал, зелена – що добре зрозуміли, жовта – що хотів би задати уточнюючі питання.

9. Пишемо 2 хвилини.

Роздайте учням картки, задайте питання по вивченій темі, і попросіть їх протягом 2-х хвилин написати відповідь.

10. Інтелект-карта.

Напишіть основні терміни, що відносяться до теми, що вивчається, і попросіть учнів скласти інтелект-карту, яка показує їх взаємозв'язок один з одним. Карту можна скласти як на аркуші паперу, так і в електронному

вигляді, використовуючи один з численних безкоштовних онлайн-інструментів.

11. Часті помилки.

Напишіть список частих помилок, що стосуються тієї чи іншої теми, і обговоріть їх з учнями.

12. Блог.

Учні ведуть індивідуальні або групові блоги, в яких роблять невеликі записи, що стосуються того, що вони дізналися на занятті, що їх зацікавило, що залишилося незрозумілим, що вони хотіли б повторити або уточнити.

13. Картки з відповідями.

Кожному учню необхідно мати набір карток з номерами, зазвичай 1,2,3,4. Ви зачитуєте питання і варіанти відповіді з номерами, учні піднімають картку з номером відповіді, яку вони вважають правильною.

14. Перевірити один одного.

Учні працюють в парах або групах, по черзі відповідаючи на складені вчителем питання. Вчитель спостерігає за їх роботою, при необхідності виправляє і допомагає. Питання, що викликали найбільші труднощі, можна в кінці заняття ще раз обговорити з усім класом.

15. Онлайнові вікторини, тести та анкети.

Одним із найцікавіших та найсучасніших варіантів здійснення формульовального оцінювання є використання численних сервісів для проведення опитування, тестування та ігор. Серед них Triventy, Kahoot, OnlineTestPad, Plickers та багато інших

Застосування методів зворотнього зв'язку щодо сприймання та розуміння учнями навчального матеріалу

Як учителю отримати зворотний зв'язок від учнів?

Як учитель може дізнатися, чи учні добре засвоїли навчальний матеріал, чи їм подобаються методи роботи в класах? Запитання “в лоба” працюють не завжди і часом можуть викликати зворотну реакцію - учні закриваються. Щоб цього не сталося, у нагоді вчителю можуть стати методики зворотного зв'язку.

Що таке рефлексія, і як краще її проводити

Чи потрібна рефлексія на уроці? – Потрібна. Питання в тому, яким чином ми звертаємось до неї. Ми, здебільшого, звикли виділяти її як окрему частину уроку. Але це не є частиною уроку - це метод моніторингу, інструмент для аналізу. Ваше завдання – отримати якомога більше інформації - при чому ця інформація може бути як від учня, так і від вас.

Помилково ставити рефлексію на кінець уроку – її можна проводити впродовж. Коли ми рефлексуємо нашу діяльність з дітьми, краще щоб вони не були до цього готові і говорили те, що їм прийде в голову. Сьогодні провела рефлексію зразу після мотивування, далі – після роботи в групах, третій варіант – після проведення практичної роботи, а четвертий – на загал про вивчення теми. Коли діти не готові, вони відтворюють інформацію за всіма чинниками, які мене цікавлять, – емоційним, знанням, практичним.

Перші рефлексії тривали на моїх уроках приблизно 15 хвилин, зараз ми вкладаємося в 3-4 (але це залежить від методики). Часом ми проводимо рефлексію за допомогою інтернету, коли учні вже вдома.

Здебільшого моделі, які ми з вами спостерігаємо в школі, можна описати метафорою: ми в ролі змії, яка обвиває кролика (дитину) своїм хвостом, і запитує: “Про що ти дізнався на уроці?”. І дитина боїться щось сказати.

Ще варіант: “Давайте оцінимо вашу роботу” – не спитавши дітей, чи вони готові до цього, учитель зразу проводить оцінювання без елементарного зворотного зв’язку. Але є ідеальний варіант: “Який висновок ми можемо зробити з цього уроку”, і учень каже, як може це використати.

Пропоную таке **визначення педагогічної рефлексії**:

“Навичка, яка дозволяє не тільки контролювати спрямованість уваги, а й усвідомлювати власні думки, відчуття і загальний стан. Завдяки рефлексії людина має можливість спостерігати за собою збоку і бачити себе очима людей, які її оточують. Рефлексія – це будь-які наміри особистості, спрямовані на самоаналіз. Вони можуть проявлятися в оцінці своїх вчинків, думок і подій. Від того, наскільки людина освічена і вміє себе контролювати, залежатиме глибина рефлексії”.

Взагалі рефлексія – це навчання. І є **кілька фаз навчання на основі рефлексійного досвіду**:

1. Звернення до досвіду як фіксація того, що відбувалося, без аналізу або інтерпретації.
2. Звернення до почуттів, переживань, які супроводжують досвід, і їх образна констатація.
3. Повторне звернення до досвіду, його переосмислення для формування теоретичних принципів, які виступають як гіпотези.
4. Подання конкретного досвіду “виріс” у результаті рефлексії пережитого набуття нового досвіду.

Форми рефлексії:

- ретроспективна (виявлення і відтворення схем, засобів, процесів, що мали місце в минулому) – тобто осмислення;
- проспективна (виявлення і коректування схем і засобів можливої майбутньої діяльності) – тобто проектування;
- інтроспективна (контроль, коригування або ускладнення розумових процесів у ході реалізації діяльності) – тобто регулювання діяльності “тут і зараз”.

Я впевнена, що всі ці чинники є в педагогічній діяльності кожного вчителя - вони просто на них не звертають увагу.

Є **9 сфер застосування рефлексії** (фіксування стану розвитку). Вони присутні в кожному колективі.

1. Емоційно-чуттєва (позитивні або негативні емоції: радість, смуток, почуття розчарування, успіх тощо).
2. Потребно-пасивна або активний стан з прагненням, бажанням до діяльності, саморозвитку тощо.
3. Мотиваційна (наскільки діяльність виявилася особистісно значущою, зовнішні й внутрішні мотиви).

4. Сфера інтересів (які інтереси з'явилися, на що вони спрямовані, рівень інтересу).
5. Сфера ціннісних орієнтацій (що стало особистісною цінністю, як збагатився спектр цінностей, у чому виявилася цінність).
6. Діяльнісна сфера (яку діяльність ця взаємодія провокує, яку коригує, від якої змушує відмовитися, наскільки збагачує досвід діяльності).
7. Гностична сфера (що сталося зі знаннями (чи відбулося їх нарощування, поглиблення, систематизація), що нового дізналася людина).
8. Сфера свідомості (чи відбулося усвідомлення своєї діяльності, чи усвідомлює себе суб'єктом діяльності / взаємодії, як змінилася "Я-концепція" (система уявлень про себе), самооцінка своєї діяльності).
9. Сфера вмінь (яких вмінь набула/не набула людина, як змінився рівень умінь).

Далі – **можливі причини змін:**

- успішність діяльності/взаємодії;
- зміна видів діяльності;
- цікавий зміст;
- сприятлива атмосфера спілкування;
- можливість творчості;
- полілог;
- діалог;
- особистісна цінність;
- значимість обговорюваних проблем або здійснюваної діяльності;
- інноваційні педагогічні технології.

Я зазвичай ці причини не озвучую під час аналізу з дітьми, а прошу, щоб вони назвали їх самі. Вони самі мають з'ясувати, чому щось відбулося.

Методики рефлексії

Рефлексивна мішень

Її можна використовувати не тільки для учнів, а й для ваших колег, слухачів, наприклад, майстер-класу. На уроках **її добре використовувати протягом усього вивчення теми.**

Мішень потрібно розділити на кілька частин (я поділила на 4 сектори), в залежності від чинників, які вас цікавлять. Чим ближче до цілі – тим більший бал. Кожен учень може зробити чотири постріли – у кожен сектор по одному. Якщо йому не сподобалося, то він обирає 0, якщо середньо – то 5, якщо йому все сподобалося – то буде ближче до середини.

Хочу застерегти вас від того, щоб думати, що низький бал поставив учень, який нічого не робив на уроці. Саме він, аби відчепилися, поставить вам 10. А нижча оцінка може бути осмисленою поведінкою відмінника, який аналізує свою роботу та роботу вчителя, можливо, аналізує свій психологічний стан.

Ми ще спробували використовувати **різнобарвні стікери**. Можна давати їх учням, аби вони наклеювали їх на мішень. І в кінці теми ви можете проаналізувати по кожному учню, як він сприймав інформацію, ріс чи навпаки, щоб індивідуально коригувати його поведінку, ставлення до навчання тощо.

Рефлексивне коло

Це складна технологія, і її доцільно використовувати в кінці уроку. Діти стають в коло, а вчитель задає **алгоритм рефлексії – питання, які він хоче дослідити:**

- розкажіть про свій емоційний стан під час уроку і в його кінці;
- що нового ви дізналися, чого навчилися?
- які причини цього?
- як ви оцінюєте свою участь на уроці?

Кожен говорить по черзі. Я – інформатик, і в мене група учнів - не більше 14-ти людей, тому ця модель в нас працює. З більшою кількістю учнів це зробити нереально.

ПОПС-формула

Вона розшифровується так: П – позиція, О – обґрунтування, П – приклад, С – судження. **Кожна з цих позицій – це відповідне речення:** “Я вважаю, що...”, “Тому що...”, “Я можу довести це на прикладі...”, “Виходячи з цього, я роблю висновок про те, що...”.

На перших заняттях з рефлексією за ПОПС-формулою учням було складно висловитися. Але вже за місяць вони навчились говорити. Тому цей спосіб рефлексії ще й допомагає працювати над культурою мовлення.

Синквейн (сенкан)

Цю методику добре використовувати для малих дітей – 5-6 класи. Сінквейн або сенкан - це складання вірша з 5-ти рядків.

Перший рядок представляє собою іменник, як правило ключове слово теми уроку або тему, яку поставив учитель.

Другий рядок – два прикметники, що представляють найбільш характерні ознаки цього іменника.

Третій рядок – три дієслова, що описують найбільш важливі процеси, що відбуваються з цим іменником.

Четвертий рядок – ключова фраза, найбільш важлива ідея.

П'ятий рядок – знову іменник, але вже резюме або синонім до іменника з першого рядка, метафора.

За допомогою складання вірша дитина ставить собі акценти, що вона запам'ятала.

Аркуш контролю

Наші контрольні роботи не завжди доцільно використовувати, і вони нам не дають рефлексію. Я даю мало контрольних – по-перше, не люблю їх перевіряти, по-друге, мені самій нецікаво. Тому здебільшого проводжу анкетування. Наприклад, запитання “так чи ні”.

І в нас є помічники – у всіх дітей є гаджети. Можна провести аркуш контролю за допомогою Google-форм, Kahoot, Plickers або інших сервісів.

Бортівий журнал

Це узагальнена назва різних прийомів письма, згідно з якими учні під час вивчення теми записують свої думки. Зазвичай це домашні завдання.

Есе

Есе - це неформатний твір, учні можуть писати що завгодно. Є **схема**, за якою можна структурувати написання:

- постановка питання або проблеми (тобто визначити предмет викладу);
- назва причин, що спонукали звернутися до цієї проблеми (недоліки, проблеми, досвід);
- теза аргумент, ілюстрація проблеми (основні положення, підкріплені фактами, аргументами, досвідом);
- Я-позиції (власне місце в освітньому просторі);
- висновки (вирішення проблеми, пропозиції, рекомендації, побудова принципів, положення, шляхи вирішення і практична значущість).

Зазвичай ми обмежуємося есе в 100 слів – і вам достатньо, і учням.

Ромашка запитань або Ромашка Блума

Є **6 видів запитань**:

1. Прості
2. Уточнювальні (“отже, ти говориш, що...?”, “якщо я правильно зрозумів, то...?”, “я можу помилятися, але, здається, ви сказали про...?”)
3. Інтерпретаційні або пояснювальні (“чому листя на деревах восени жовтіє?”)
4. Творчі (“що б змінилося у світі, якби в людей не було інтернету?”, “як ви думаєте, як будуть розвиватися комп’ютерні технології?”)

5. Оцінювальні (“чому щось добре, а щось погано?”, “чим один урок відрізняється від іншого?”)

6. Практичні (“де ви в звичайному житті могли спостерігати презентації?”, “як би ви вчинили на місці розробника програми?”)

Незакінчене речення

У кінці уроку **я починаю речення, а учні мусять закінчити.**

Усі 30 не зможуть – тому вибірково.

- “Інформатика для мене – це...”;
- “Я б запитав у розробника програми про...”
- “Я б хотів/не хотів бути на місці...”

Підведення підсумків

На уроці я:

- дізнався...
- зрозумів...
- навчився...
- найбільший мій успіх – це...
- найбільші труднощі я відчув...
- я не вмів, а тепер умію...
- я змінив своє ставлення до...
- на наступному уроці я хочу...

Кольорова феєрія

Я прошу учнів оцінити нашу роботу. Вони вішають смайлики чи стікери в колонки “добре” або “незадовільно”.

Острова

Ця методика підходить для довготривалих проектів. Ми **ділимо світ (ватман) на острови:**

- острів Радості
- Інтересу
- Незадоволення

- Задоволення
- Здивування
- Суму
- Розчарувань

Учні в процесі виконання проекту ставлять хрестики, в залежності від стану проекту, а потім кожен малює свою траєкторію (від острова до острова в хронологічному порядку – ред.). Учні просто приходять у кабінет і чіпляють позначку біля потрібного острова.

Залучення батьків до оцінювання особистісного розвитку та соціалізації школярів.

Участь батьків в освіті дитини, відповідальність за її навчальний прогрес і добробут є не тільки їх правом, а й обов'язком. Батьки мають розділяти зі школою відповідальність за якість освіти. Відповідно, вони мають право голосу при прийнятті школою рішень, які стосуються навчання і виховання дитини. Нарешті, батьки мають право на доступ до інформації про діяльність школи та про той рівень якості освіти, яку вона забезпечує.

Потрібно відзначити, що в Україні накопичено значний досвід у питанні співпраці школи з батьками та родиною учнів. Проте найбільш поширені форми взаємодії потребують оновлення, особливо з огляду на необхідність залучення батьків до процесів трансформації школи та реалізації освітніх реформ. Не можливо запропонувати всім школам без винятку єдину модель такої співпраці. Розмаїття цілей, які ставлять перед собою учасники освітнього процесу та зацікавлені особи, а також форм реалізації є ознакою сьогодення.

З огляду на мету взаємодії можна виділити наступні напрямки:

- 1) участь батьківської спільноти в управлінні школою;
- 2) залучення батьків до питань активізації навчального прогресу;
- 3) інформування батьків щодо цілей та умов навчання їх дітей.

Окремо можна розглянути питання навчання батьків, яке не є безпосереднім обов'язком загальноосвітніх навчальних закладів, але значною мірою покращує партнерську взаємодію школи з родинами учнів.

Дослідники відзначають значну роль Шкільних Рад із залучення батьків до розробки та реалізації програм, спрямованих на оптимізацію навчального процесу. Шкільні Ради беруть участь в оцінці роботи школи, у розробці та затвердженні плану навчальної та позашкільної діяльності, плануванні залучення різноманітних ресурсів, пошуку додаткового фінансування, тобто разом з персоналом школи та директором вибудовують освітню політику школи та її фінансування.

Світовий досвід є аргументом за те, що участь батьків в ухваленні рішень у питаннях, які стосуються школярів, має розширюватись. Будь-яка зміна режиму роботи школи, введення нових освітніх програм або нових форм оцінювання досягнень школярів є предметом обговорення. Також батькам важливо знати як саме школа забезпечує виконання стандартів освіти, яким є рівень якості навчання. Саме тому в світовій практиці освіти педагогічний персонал й батьки залучаються до реалізації політики школи на етапах оцінки результатів, планування роботи, а також обов'язково - на початку будь-яких нововведень. При цьому важливо залучати батьків до оцінки та обговорення програм розвитку школи тільки в тому випадку, якщо: школа має здійснити вибір альтернативних програм розвитку і залучення батьків може вплинути на нього; наявна можливість врахування думки батьків під час ухвалення рішень.

Як правило, участь батьків в управлінні школою чітко визначена законодавством та локальними актами. Значно рідше законодавчо закріплюється право на інформацію про якість освіти, культуру шкільної організації, політику перетворень. Зважаючи на це, потрібне додаткове визначення того, яка інформація і в якій формі має бути презентована батькам. Особливо важливе і складне питання – залучення батьків до роботи з підвищення якості освіти. Воно передбачає не просто надання інформації про зміни в роботі школи, а й закріплення відповідальності за участь у цій роботі.

Залучення батьків до оцінки роботи загальноосвітнього навчального закладу та прийняття батьками відповідальності за зміни в її діяльності можна представити у вигляді сходинок. На нижній сходинці батьківська спільнота лише інформується; на середній сходинці - має можливість висловити думку, яка впливає на важливі шкільні рішення; на верхній сходинці - бере участь у

формуванні пропозицій таких рішень. Освітні інституції різних країн пропонують батькам різні варіанти такої уявної «ієрархії відповідальності».

Почнемо з найвищої сходинок, де батьки мають змогу брати участь у важливих рішеннях шкільного життя. У країнах з чіткою громадською позицією та демократичною політичною системою (Англія, Ірландія, США, Австралія) стали звичними управлінські ради в школах. В цих країнах застаріла адміністративна модель школи була повністю трансформована в школу громадського суспільства, що контролює управління навчальним закладом. Подібні органи громадського управління представлені найкращим чином в Німеччині, Австрії, Данії, Італії, Португалії, Іспанії, Франції, Швеції, Бельгії, Норвегії, Греції та Нідерландах.

Форми участі батьківської спільноти в управлінні школою у світовій практиці різноманітні: ради, комітети, комісії, такі органи можуть виконувати функції керування, опікування, сприяння, погодження тощо. Всі ці форми громадського управління можна об'єднати під загальною назвою «Шкільні ради». Крім роботи шкільних рад, досить швидко в практику управління освітою входять Батьківські збори (Батьківські конференції) в масштабах країни, міста, освітнього округу, мікрорайону та інших територіальних спільнот, в рамках яких можна забезпечити певну рівновагу прав і обов'язків дітей, батьків (родин) і шкільних працівників. Наведемо приклади таких Шкільних рад у деяких країнах.

У Німеччині вплив батьків на навчальний процес та роботу школи є достатньо вагомим – без представника батьків класу школа не вирішить жодного питання. Кожна федеральна земля має свої освітні закони. Законодавством кожної федеральної землі передбачено, що в державних школах працюють кілька видів органів управління. Крім вчительських конференцій та вчительських рад, обов'язковими є й батьківські конференції, конференції школярів, а також загальні шкільні конференції. Конференції у даному випадку – це збори з ухвалення важливих для навчального процесу рішень. У класах проводяться батьківські збори, на яких обираються представники у батьківський комітет школи. Шкільний комітет делегує своїх представників у батьківські комітети на регіональний, а також на земельний рівні. Представники батьків на рівні землі співпрацюють із земельним Міністерством освіти; працюють на громадських засадах і безкоштовно; представляють інтереси батьків, узагальнюють побажання та пропозиції

батьків та представляють думки керівництву загальноосвітнього навчального закладу або спільноті (громаді) на шкільних конференціях, беруть участь у засіданнях шкільних конференцій (комітетів). Крім того, батьківський комітет має право ініціювати розгляд необхідних, з його точки зору, питань. Керівництво школи повідомляє представників батьків про всі, які мають важливе значення для освітнього процесу. У цілому батьки включені в процеси вирішення школою питань: виховання у школі; вибору підручників чи засобів навчання; визначення постачальників харчових продуктів до їдальні; встановлення правил внутрішнього розпорядку; фінансування, тощо. Батьківський комітет класу представлений двома особами, які безпосередньо підтримують контакт з усіма батьками класу та вчителями. Основні функції: поширення серед батьків класу інформації від окремих вчителів або від керівництва школи; ведення банківського рахунку класу, організація екскурсій чи обов'язкових класних поїздок.

Батьківський комітет також реагує на ініціативи батьків класу, виносить їх на розгляд батьківського комітету гімназії чи на шкільну конференцію. За потреби, батьківський комітет бере на себе функції залагодження конфліктів, які можуть виникати у класах між батьками, між батькам та вчителями тощо.

Батьківський комітет навчального закладу обирає своїх представників на шкільну конференцію та пропонує окремі питання до порядку денного; делегує представників у фахові робочі групи.

Фахові робочі групи включають, крім вчителів гімназії з певного фаху, двох обраних представників від батьків та двох - від школярів. Шкільна конференція може визначити більшу кількість представників батьків та школярів у фаховій робочій групі. Фахові робочі групи розробляють навчальні плани, ухвалюють рішення про впровадження дидактичних матеріалів, нових навчальних методик чи навчального матеріалу, обговорюють важливі для навчального процесу фахові питання, підбирають фахову літературу, перелік якої затверджується на шкільній конференції.

Фахові робочі групи своїми рішеннями несуть відповідальність за те, який рівень знань матимуть учні після вивчення предмета. Батьки і школярі у фаховій робочій групі мають дорадчий голос, тобто участі у голосуваннях не беруть, але активно долучені до процесу дискусії, адже зазвичай у такі робочі

групи потрапляють батьки, які працюють за відповідним фахом чи знаються на ньому з інших причин.

Шкільна конференція є органом, у якому представлені вчителі, батьки та школярі. Законодавством землі передбачений кількісний склад конференції для різного виду шкіл та залежно від кількості школярів у школі. На засіданнях присутній директор (або його представник), який не бере участі в голосуваннях, але у випадку, коли кількість голосів "за" і "проти" збігається, йому дозволено голосувати, і його голос вирішальний. Рішення на шкільній конференції ухвалюються більшістю голосів. На такій конференції вирішуються питання, пов'язані з навчальним планом, впровадженням нових засобів та методів навчання, необхідності наявності домашніх завдань, а якщо вони є, то їх обсягу. Апробація та запровадження нових форм навчання, обрання директора гімназії та бюджет навчального закладу також належать до компетенції шкільної конференції.

Фонд фінансової підтримки (благодійний фонд навчального закладу). У ньому беруть участь усі зацікавлені батьки, вчителі, а також школярі. Зазвичай фонд підтримує різного роду шкільні свята, ремонт у приміщеннях школи, надає фінансову підтримку окремим школярам, сприяє забезпеченню школи різними навчальними матеріалами. На початку навчального року представники фонду відвідують батьківські збори в класах, де розповідають про свою діяльність. Батьків закликають підтримати фонд, вступити до нього. Вступ прив'язується до благодійних внесків, які збираються раз на рік.

Цікавим є досвід Польщі. Польське законодавство передбачає, що батьки є активними партнерами школи. Згідно польського законодавства 2007 року, батьки учнів можуть впливати на шкільну політику через батьківські ради. В навчальному закладі формується Рада батьків школи і президія, до яких обирають по одному представнику від кожного класу. Також обираються секретар і скарбник, який стежить за фінансовими звітами, адже Рада батьків має свій бюджет, сформований з благодійних внесків (за можливістю) та "зароблених" на благодійних пікніках коштів, які влаштовують батьки для шкільної спільноти. Кошти витрачаються на не передбачені шкільним бюджетом витрати (купівлю спортивної форми для виступу шкільної збірної, оплату квитка в літній табір для дитини з малозабезпеченої сім'ї, походи в кіно чи театр, а також додаткові гуртки).

Ефективна організація роботи батьківських Шкільних рад сприяє зниженню рівня відчуження системи освіти від суспільства. Крім того, розвиток громадської участі батьків в управлінні є механізмом і засобом підвищення ефективності і якості шкільної освіти.

Запровадження такої форми управління школою передбачає зростання відповідальності школи за оновлення освіти і її якість. Для цього школи забезпечені повноваженнями в контексті освітньої реформи. При цьому їх підзвітність громадськості (батьківській Шкільній Раді) ставить їх в більш відповідальну позицію.

Другий рівень впливу та відповідальності батьків передбачає врахування їхньої думки під час формування важливих рішень, і в першу чергу - щодо підвищення ефективності навчання учнів. Дослідження показують, що успішність зростає, коли батьки, учні та вчителі працюють єдиною командою. Двосторонній зв'язок між сім'єю і школою необхідний як для школи, оскільки вчителі отримують більше інформації про потреби дитини і можуть покластися на допомогу батьків, так і для самих батьків, адже поінформованість батьків про діяльність школи та навчання дитини сприяє більш активному та цілеспрямованому розвитку індивідуальності учня. Цей напрям співпраці реалізується на практиці в різних формах.

У Фінляндії навчальний рік розпочинається в серпні і впродовж першого місяця вчитель зустрічається з батьками кожного учня. За участі дитини вони планують навчальний рік: учитель озвучує вимоги навчального плану, батьки говорять про те, чого хочуть, щоби навчили їхню дитину, учень зазначає, чого він хоче навчитись. Узгоджені очікування коротко фіксують у відповідній картці. До них повертаються наприкінці першого півріччя, аби переглянути, чи в заданому напрямку рухаються, і, за потреби, відкоригувати, і наприкінці навчального року, щоб проаналізувати і зазначити результати.

Батьки довіряють школі, довіряють державі, тому вдячні за допомогу і роблять все, що їм радять спеціалісти, від додаткових занять, наприклад, з логопедом, до інклюзивного навчання за підтримки спеціального асистента чи в інклюзивному класі. Кожна дитина знає, що може залишити інклюзивний клас і перейти до звичайного, але для цього потрібно попрацювати й показати, що ти можеш. Питання про соціальний статус та

професію батьків вчителям дозволено ставити лише в крайніх випадках, анкетування та опитування подібного типу заборонені.

У Фінляндії не лише освіта є безкоштовною, але й усе пов'язане з навчальним процесом: підручники, канцелярські товари та інші матеріали для навчання, екскурсії та шкільні поїздки, харчування, шкільний транспорт. Окрім того, будь-який збір коштів з батьків заборонений. Батькам замість домашніх завдань рекомендують зводити дітей у музей, галерею, на пікнік, у басейн тощо.

Самостійність і відповідальність – два основні принципи організації навчального процесу в Нідерландах. Школи автономні у виборі навчальних програм та підручників, форм та методів організації навчання, розподілі коштів відповідно до власного бюджету на покращення навчальнометодичної та матеріально-технічної бази закладу, доборі педагогічних кадрів та організації підвищення їх кваліфікації. Водночас вони відповідальні перед громадою за якість надання освітніх послуг, тому кожна школа веде кропіткий аналіз динаміки успішності кожного учня. Кожен із батьків може ознайомитися з річним та перспективним планом роботи школи, який друкується в батьківському бюлетені, брати активну участь у житті школи. Батьки співпрацюють також з установами, які надають послуги з харчування дітей. Школа уважно стежить за успішністю і особистісним зростанням кожного учня, розроблює спеціальні форми інформування батьків про результати навчання дітей, забезпечує зворотній зв'язок. Найнижча сходинка ієрархії управління та відповідальності передбачає надання батькам певної актуальної інформації без активного їх залучення до важливих управлінських рішень. Така форма взаємодії найбільш знайома як розповсюджені «батьківські збори», мета яких – донести до загалу батьків важливу, з точки зору представника школи (директора, класного керівника, психолога) інформацію.

У Фінляндії вся інформація про дитину (спостереження та рекомендації вчителів, психологів, медиків) викладається в простір єдиного освітнього ресурсу, до якого мають доступ співробітники навчальних закладів та батьки учнів. Якщо учень переходить до іншого навчального закладу – інформація про нього зберігається, і доступна як для батьків, так і для співробітників нового навчального закладу. Отже, немає потреби збирати батьків щоб повідомляти про результати навчання дитини. У випадках виникнення

проблемних моментів батьки запрошуються на індивідуальні співбесіди для пошуку спільних рішень у найбільш коректній формі.

Форма спільних зборів батьків також є, але метою таких зборів є не вирішення проблемних ситуацій, а демонстрація досягнень учнів. Це можуть бути учнівські концерти, презентація учнівських проєктів, спортивні змагання (спорт є важливою й популярною ланкою фінської освіти), тощо.

Для обговорень домашніх завдань чи планів батьки і вчителі Естонії створюють чати. Батьки можуть попередити вчителя про заплановану відсутність дитини у школі або зробити це може навіть сам учень, просто відмітивши певний день в календарі. Щоправда, якщо таких "запланованих прогулів" буде більше 4 поспіль, батьки отримують про це сповіщення. Звісно, в електронному вигляді.

У Сполучених Штатах Америки набули визнання й довели своє практичне значення певні форми і методи діяльності школи щодо надання допомоги батькам у вихованні своїх дітей. На рівні початкової школи до них належать:

- Фінансування та організація навчальних майстер-класів для батьків за темами, що пропонуються самими батьками, у зручний для більшості з них час. Для цього на початку кожного навчального року проводиться анкетування батьків для отримання всієї необхідної інформації, її обробка та аналіз.
- Забезпечення батьків інформацією з проблем розвитку дитини та створення сприятливих для неї умов навчання.
- Організація для батьків спеціального прокату книг, відеофільмів, компакт-дисків тощо з питань розвитку навичок та вмінь правильного виховання дитини, а також підготовчих матеріалів, необхідних для проведення майстер-класів.
- Проведення досліджень з метою з'ясування потреб сімей та наявних проблем.
- Створення консультативного сімейного центру або інформування сімей про наявність у громаді інших джерел надання необхідної консультативної допомоги.

- Організація спеціальних сімейних спільнот, які мають спільні специфічні інтереси або проблеми (спілка сімей з дітьми-інвалідами або спілка сімей, які відчують мовні проблеми).
- Під час підготовки до нового навчального року вчителі або спеціальні координатори розсилають батькам своїх учнів та їх роботодавцям спеціальні листи-запрошення до співпраці, а також інформаційні пакети, в яких містяться проспекти і буклети, що розповідають про основні напрями діяльності школи, її історію і традиції, статутні документи навчального закладу, список учителів і співробітників, їхні контактні телефони та адреси електронної пошти.
- Учителі школи запрошують родини учнів на уроки для того, щоб вони самі розповідали про себе, традиції своєї сім'ї або нації, а також про те, чого вони очікують від навчання дитини в школі. Завдяки цьому створюються сприятливі передумови для кращого пізнання вчителям і батькам одне одного, навчання спілкуватися і становлення справжніми партнерами у спільній справі виховання і навчання дітей.
- Учителі практикують таку форму роботи, як спеціальне домашнє завдання для батьків: протягом першого навчального місяця вони мають написати твір про свою дитину на тему «Мільйон слів або менше...», в якому охарактеризувати звички дитини, її інтереси, захоплення, улюблених друзів, книги та ігри, сімейні традиції та ін.
- Батьківсько-вчительські конференції або збори; особисте спілкування вчителів з батьками або представниками громади (визначення для кожного вчителя спеціального часу, так званих «офісних годин»), письмове спілкування, коли вчителі надсилають батькам письмові повідомлення або записки. Сьогодні доволі ефективними засобами спілкування стають електронна і голосова пошта, електронні дошки оголошень та інші засоби комунікації. Наприклад, комп'ютерна, програма «Hello, School...» дає вчителям змогу щодня залишати звукові повідомлення для батьків у спеціальній базі даних. Використовуючи звичайний телефон або Інтернет, батьки можуть отримувати інформацію про життя і діяльності дитини в школі, не виходячи з дому чи офісу. Вони завжди мають можливість проконтролювати виконання дитиною домашніх завдань, перевірити її оцінки, поспілкуватися з учителями та адміністрацією школи. —

Заходи, що стимулюють пізнавальну діяльність усієї родини (ігри, конкурси, вікторини, вечори поезії тощо).

- Запрошення батьків до школи та створення максимально зручного доступу до освітніх ресурсів, наявних у школі.
- Надання сім'ям допомоги в отриманні вільного доступу до освітніх ресурсів, які є в громаді.
- Забезпечення батьків матеріалами для оцінювання знань і досягнень своєї дитини в навчанні.

Заохочення батьків до надання дітям можливостей брати участь у програмах додаткової освіти і позакласної пізнавальної та розвивальної діяльності, наприклад, у роботі секцій, гуртків, дитячих громадських організацій.

Організаційні форми роботи з батьками систематизовано відповідно до мети і завдань взаємодії.

Індивідуальні досягнення учнів або індивідуальні складнощі не є предметом розгляду на групових зборах батьків в жодній країні. Може розглядатись проблемна ситуація, яка потребує з'ясування позиції батьків, та при цьому зберігається “право на приватність” кожного учня, батька, родини.

Аналіз досвіду партнерської взаємодії школи з родиною різних країн дозволив зробити ряд висновків. Ключова особливість організації ефективної співпраці шкіл з батьками полягає у використанні адміністрацією та вчителями різноманітних методів моніторингу та діагностики проблем на ранній стадії їх виникнення. Для більш ясного їх розуміння працівники школи враховують думки і оцінки батьків, що забезпечує індивідуалізацію проблеми для кожного класу, кожного вчителя, кожної родини, а найголовніше - для кожного учня.